

(ENFSI), позитивно відображається в організаційному, матеріально-технічному, науковому, навчально-методичному, кадровому забезпеченні вітчизняної судової експертної діяльності.

Через що в міжнародних відносинах стратегічні комунікації розглядаються як інтегровані технології комунікативної спрямованості, направлені на забезпечення міжнародної взаємодії й формування тривалих зв'язків між урядовими інституціями з метою реалізації політичних, економічних, безпекових, культурних, соціальних і гуманітарних ініціатив і проєктів.

Отже, набуває актуальності питання щодо запровадження комунікативної стратегії експертних установ на таких рівнях:

На регіональному рівні шляхом визначення напрямків комунікації експертних установ з громадськими організаціями, фізичними особами, ЗМІ, адвокатськими фундаціями тощо;

На національному рівні шляхом налагодження діалогу у межах «публічної дипломатії»;

На міжнародному рівні шляхом розробки дорожніх карт щодо взаємодії експертних установ для уніфікації методик та методів дослідження, підготовки судових експертів за міжнародними стандартами тощо.

Реалізація цілей комунікативної стратегії можлива через добір засобів комунікації (проведення брифінгів, освітлення роботи експертних установ в соціальних мережах, проведення днів відкритих дверей, зустрічей зі студентами, проведення з ними практичних занять, створення фільмів про експертну службу, проведення модельних досліджень) із застосуванням різних комунікативних каналів з представниками владних повноважень, ЗМІ, закладами освіти тощо.

Список використаних джерел:

1. Стратегічні комунікації : навч.-метод. посіб. для викладачів суддів і працівників апарату суду. URL: http://court.gov.ua/userfiles/UROL_Strategic_Communications_PIO_Curriculum_2011_UKR.pdf.
2. Комунікації судової влади : наук.-практ. посіб. / М. М. Логунова, М. Г. Лашкіна, П. О. Гвоздик, А. Г. Алексеев. К. : АДЕФ-Україна, 2012. 273 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2013 № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88
4. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 № 591. URL: <http://mvs.gov.ua>.
5. Хоша В. В., Мануленко О. В. Перспективи розвитку судово-експертних установ Міністерства юстиції України в аспекті вступу до Європейської системи ENFSI. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наук. праць. Харків, 2009 № 9. С. 244–249.

УДК 343.98: 006.1

*Полтавський А. О., помічник директора Київського НДІСЕ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4401-8996>,
e-mail: a.poltavskyi@kndise.gov.ua*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛІСТИЦІ СКРІЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

З 60-х років минулого століття та по сьогоднішній день в криміналістику та судову експертологію з різною інтенсивністю «інтегрується» поняття «технологія». Якнайменше воно пов'язується з такими предикатами як «криміналістична», «слідча» або «експертна» (технології).

За даними досліджень В. В. Тищенко поняття «технологія» в криміналістиці застосовувалося А. І. Вінбергом щодо експертної діяльності (1956 р.), Г. А. Густовим – процесу розслідування злочинів (1972 р.), А. В. Дуловим – злочинної діяльності (1976 р.), Е. Е. Ейсманом – загальнотеоретичних положень криміналістики (1978 р.) [1].

Крім того, питаннями дослідження технологій в криміналістиці у зазначеному вище ракурсі переймалися В. В. Бірюков (2002 р.) [2]; Н. І. Клименко (2007 р.) [3]; О. М. Мойсеев, Л. Г. Бордюгов, В. В. Седнев, І. М. Некрасова, П. А. Черногор (2011 р.) [4, 5]; М. Я. Сегай, В. К. Стринжа (1984 р.) [6]; В. В. Тищенко, А. А. Барцицька, Д. М. Цехан (2008 р., 2017 р.) [7; 1]; В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур (2013 р.) [8]; М. Г. Щербаковський (2003 р.) [9], інші науковці та практики.

Аналіз основних положень окремих із зазначених праць показує наступне.

1. М. Я. Сегай із В. К. Стринжею (1984 р.) експертну технологію розуміли як сукупність правил, прийомів та способів найбільш раціональної та ефективної організації провадження

судових експертиз в державних судово-експертних установах; опис технологічних схем процесів, карт; розробку загальних та окремих положень із подальшого вдосконалення вказаних правил, прийомів, способів, технологічних схем, процесів та карт. Вони визначали, що на відміну від стандартів на експертні методи та методики, методичних схем вирішення типових експертних завдань, що містять розгорнуту процедуру приписів, правил, прийомів, способів тільки самого експертного дослідження, технологія експертного виробництва у цілому (загальна експертна технологія) та технологія виробництва певного виду судової експертизи й конкретного експертного провадження (окрема експертна технологія) повинні синтезувати та відображати дії, їх послідовність в просторі та часі усіх суб'єктів, що задіяні в процесі організації, управління, виробництва та оформлення «експертної продукції». Тобто, експертна технологія включає стандартні методики та методичні схеми вирішення типових завдань лише як програм методичного рівня, що відповідають на питання «яким чином» та «за допомогою чого». Крім того, вона (технологія) повинна відповідати на питання «хто», «де», «коли» та «яким чином» на всіх рівнях діяльності експертних установ: організації прийому та випуску експертизи, управління якістю експертиз, їх технічного оформлення тощо [6]. Аналогічної позиції дотримується і Н. І. Кліменко (2007 р.) [3].

2. Розвиваючи наведену вище думку, М. Г. Щербаковський (2003 р.), не погоджуючись з обмеженнями застосування експертних технологій у просторі та часі, визначає експертну технологію як систему взаємопов'язаних та взаємообумовлених пізнавальних (дослідницьких), організаційних (управлінських) операцій, слідчих, судових, оперативно-розшукових та інших прийомів та способів, що застосовуються відповідними суб'єктами згідно з чинним законодавством, для вирішення слідчо-, судово-експертних ситуацій з метою отримання інформації в кримінальних, цивільних, адміністративних справах. До системи експертної технології, при цьому, включаються пізнавальні та організаційні операції, слідчі, судові, оперативно-розшукові та інші прийоми та способи розв'язання експертних завдань [9].

3. О. М. Моїсєєв (2011 р.) визначає експертну технологію як систему робочих операцій, що складають раціональні дії з оптимального використання судовим експертом наявних ресурсів (матеріальних, технічних та фінансових, трудових інтелектуальних, нормативно-правових) для забезпечення результативного проведення експертиз [4].

4. В. В. Тищенко у своїй праці щодо криміналістичних технологій в теорії та практиці розслідування (2008 р.), аналізуючи поняття технології, технологічного характеру, технологічного змісту слідчої дії, процесу розслідування злочинів, згадуючи про використання поняття експертні технології, констатує факт проблемності виділення технологічності в діяльності із розслідування злочинів, підтримуючи необхідність подальшої теоретичної розробки зазначеної проблематики [7].

У подальшому (2017 р.) В. В. Тищенко визначено поняття криміналістичної технології на практичному рівні як науково-обумовленої системи дій та процедур, що підлягають поетапній і послідовній реалізації в процесі кримінального провадження: застосування техніко-криміналістичних засобів, вирішення тактичних і стратегічних завдань розслідування, проведення тактичних операції, окремих слідчих дій і судових експертиз [1].

5. Там же [1] А. А. Барцицька визначає, що слідча технологія реалізується в криміналістичній техніці, криміналістичній тактиці та криміналістичній методиці в трьох основних напрямках: 1) застосування техніко-криміналістичних засобів; 2) проведення окремих слідчих дій і їх комплексів; 3) реалізація окремих методик розслідування. За її ж твердженнями слідча технологія й експертна технологія перебувають у безпосередньому взаємозв'язку та утворюють єдиний технологічний процес збирання й дослідження доказів, підготовки, призначення, проведення судової експертизи, оцінювання та використання висновку експерта. Експертні технології є похідними від слідчих технологій щодо призначення експертизи, відібрання зразків для порівняльного дослідження і проведення інших слідчих дій, що спрямовані на отримання матеріалів для експертного дослідження.

6. Крім того, у криміналістичних джерелах зустрічаються такі терміни як:

- «комп'ютерні технології» [2];
- «інформаційні технології» [1];
- «технологія комісійних експертиз» [5] тощо.

У зв'язку із обмеженням обсягу доповіді, ми не можемо навести повні викладки навіть із наведених джерел щодо розуміння поняття «технології» в різних його (понятті) аспектах для детального аналізу. Але й викладене показує, що при умовному загальному розумінні терміну

«технологія» в криміналістиці та судовій експертології, на сьогодні відсутні загальновизнані класифікація технологій, їх структура та зміст, порядок репрезентації на практичному рівні для впровадження в розслідування злочинів. З огляду на це, тезове розглянемо відносно новий напрямок у криміналістичному забезпеченні цієї діяльності – міжнародну стандартизацію, що може стати певною відправною точкою коригування не усталеного в українській криміналістиці терміну «технологія».

У 1999 році Міжнародною організацією із стандартизації (ISO) та Міжнародною електротехнічною комісією (IEC), що забезпечують процеси міжнародної стандартизації, було прийнято першу англomовну версію одного із лінійки міжнародних стандартів систем управління якістю ISO/IEC 17025 «General requirements for the competence of testing and calibration laboratories» («Загальні вимоги до компетенції випробувальних та калібрувальних лабораторій»), на відповідність вимогам якого акредитуються установи, що здійснюють судово-експертне забезпечення правосуддя.

У 2008 році Генеральною Асамблеєю Європейської кооперації з акредитації (EA) та Генеральною Асамблеєю Європейської мережі криміналістичних установ (ENFSI) ратифікується Керівництво з імплементації іншого міжнародного стандарту систем управління якістю ISO/IEC 17020 «Conformity assessment. Requirements for the operation of various types of bodies performing inspection» («Оцінювання відповідності. Вимоги щодо діяльності різних типів органів, що здійснюють інспектування») у сфері розслідування місця злочину (EA-5/03 «Guidance for the implementation of ISO/IEC 17020 in the field of crime scene investigation»). У 2009 році на відповідність вимогам ISO/IEC 17020, відповідно до роз'яснень ENFSI, яка у 2009 році визнана Європейською комісією монопольною організацією у галузі судової експертизи, можуть акредитуватися установи, що забезпечують проведення судових експертиз, що не потребують застосування інструментальних методів досліджень (наприклад, почеркознавчих), та функціонування баз даних.

Фактично, у цих стандартах регламентовано технологію (процес) створення та функціонування систем управління якістю – «сукупність взаємопов'язаних або взаємодійних робіт, що використовують входи для створення запланованого результату» (ISO/IEC 9000: 2015 Quality management systems – Fundamentals and vocabulary (Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів)).

На сьогоднішній день ISO/IEC 17020 та ISO/IEC 17025 гармонізовані в Україні як національні стандарти (ДСТУ), за якими акредитуються, зокрема, державні установи судової експертизи, що є першим напрямком стандартизації.

Другий напрямок стандартизації бере свій відлік з 2012 року, коли за ініціативою Комітету з криміналістики Стандартів Австралії (SA) створюється проектний, а в 2016 році Технічний комітет 272 «Судові науки» (TK) Міжнародної організації із стандартизації (ISO PC 272 «Forensic Sciences»). Комітетом, окрім іншого, розроблено дві частини міжнародного стандарту ISO 21043: «Терміни та визначення» (частина 1), «Виявлення, запис (фіксація), збирання (вилучення), транспортування і зберігання предметів (що мають потенційну судову значимість)» (частина 2). У розробці ТК знаходяться три частини стандарту ISO 21043: «Аналіз» (предметів, що мають потенційну судову значимість) (частина 3), «Інтерпретація» (результатів аналізу предметів) (частина 4), «Звітність» (за результатами аналізу та інтерпретації) (частина 5), що планується до завершення у 2019–2020 роках. Зазначені стандарти стосуються безпосередньої діяльності установ, що забезпечують огляд місця події та експертне дослідження вилучених об'єктів, регламентують «різні компоненти судового процесу від місця події до залу суду».

Друга частина стандарту 21043, що запланована до гармонізації як національного нормативного документа (ДСТУ) у межах робіт з Національної програми стандартизації у 2019 році, стосується огляду місця події від першого реагування на повідомлення про інцидент до закінчення такого огляду, та по суті регламентує загальну криміналістичну технологію огляду місця події (слідчої дії).

При цьому, при стандартизації за обома напрямками (на відповідність вимогам загальних стандартів систем управління якістю та стандартів, що регламентують безпосередню конкретну діяльність) усі дії (операції) повинні бути задокументовані політиками, настановами, методиками, кращими практичними керівництвами (посібниками), стандартними операційними процедурами, робочими інструкціями та іншими документами з обов'язковою

вказівкою на виконання вимог зазначених документів кваліфікованим персоналом під час своєї діяльності.

Так, зокрема, друга частина стандарту ISO 21043 за своєю суттю регламентує «що» підлягає стандартизації під час огляду місця події. Стандартні операційні процедури, методики, кращі практичні посібники (керівництва) тощо у межах впроваджених систем управління якістю повинні описувати «яким чином» повинні виконуватися вимоги стандарту. Нормативні положення та політика країни повинні визначати «як» і «хто» повинен ним (вимогам) відповідати. Окрім загальних вимог до процесів управління, вимог до персоналу, обладнання та витратних матеріалів, методів виявлення, вилучення тощо частиною 2 стандарту ISO 21043 передбачено розроблення документально оформлених методик збору (вилучення) різних типів предметів, що зазвичай зустрічаються при огляді місць подій. При цьому, методики повинні включати: а) як предмет має бути зібраний, отриманий або відібраний (вилучений); б) вказівки щодо збирання еталонних зразків, якщо це необхідно; в) заходи з мінімізації ризику втрати, руйнування, забруднення або зміни; 9) кількість, необхідну для повторного тестування (дослідження), де це можливо.

Передбачено розроблення документально оформлених методик для упаковки предметів, що регулярно збираються, щоб мінімізувати ризики втрати, руйнування, забруднення або зміни. Методики повинні включати: а) заходи, необхідні для збереження предметів перед здійсненням упакування; б) необхідність окремого упакування предметів, де упакування предметів може пошкодити їх; в) тип використовуваної упаковки; г) спосіб герметизації та пломбування упаковки; д) будь-які заходи, необхідні для збереження цілісності, в тому числі при транспортуванні; е) умови при короткостроковому та довгостроковому зберіганні.

Повинні бути розроблені документально оформлені методики для маркування всіх предметів. Упаковка і/або предмет повинні бути відзначені спеціальним ідентифікатором, що дозволяє його відстежувати протягом усього процесу. Унікальний ідентифікатор повинен включати такі дані: а) опис предмета; б) місце розташування, звідки було вилучено предмет; в) дату збору предмета; г) найменування або ідентифікатор особи, яка відібрала предмет; д) справа або дослідження (провадження), до якої має відношення предмет; е) будь-яку іншу відповідну інформацію, що може представляти інтерес для подальших процесів в майбутньому, наприклад, як збір (вилучення) предметів.

Повинні бути розробленими і документально оформленими методики щодо опису того, як зібрані предмети мають реєструватися, транспортуватися та зберігатися для підтримки цілісності предметів. Предмет повинен контролюватися протягом усього судового процесу.

Стандартом передбачено, що звіт (протокол) повинен бути точним, чітким, недвозначним, неупередженим і відповідним для передбачуваного використання. Повинні бути передбачені задокументовані методики для забезпечення цілісності письмового звіту, включаючи оновлення методик, а також, що вони зберігаються, систематизуються та відстежуються доступним способом тощо.

Зважаючи на наведене вище, криміналістичною технологією, що пропонується до виокремлення в окреме криміналістичне вчення [1] (або її (технології) види) на теоретичному рівні, на наш погляд, на практичному рівні повинно враховуватися термінологія та положення міжнародних стандартів систем управління якістю та стандартів, що регламентують окремі види слідчої, експертної тощо діяльності, задля визначення їх класифікації, структури та змісту, порядку репрезентації тощо.

Список використаних джерел:

1. Тищенко В. В. та ін. Криміналістичні технології в розслідуванні. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тищенка. Розд. 1, глава 6. Одеса : Гельветика, 2017. С. 64–73.
2. Бирюков В. В. Научные и практические основы использования компьютерных технологий для фиксации криминалистически значимой информации : монография. Луганск : РИО ЛАВД, 2002. 264 с.
3. Клименко Н. І. Судова експертологія : курс лекцій. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 528 с.
4. Моїсєєв О. М. Експертні технології : теорія формування і практика застосування : монографія. Х. : Апостіль, 2011. 424 с.
5. Моїсєєв О. М., Бордюгов Л. Г., Седнев В. В. та ін. Технологія комісійних експертиз : методичні рекомендації для експертів. Донецьк : ДонНДІСЕ, 2011. 64 с.
6. Сегай М. Я., Стринжа В. К. Актуальные проблемы экспертной технологии в условиях НТР. *Криминалистика и судебная экспертиза* : Республ. междувед. науч.-практ. сборник. Вып. 29. К. : Министерство юстиции УССР, 1984. С. 3–7.
7. Тищенко В. В. Криміналістичні технології в теорії і практиці розслідування. *Актуальні проблеми держави та права*. Одеса : Юридична література, 2008. Вип. 44. С. 18–24.

8. Шепітько В. Ю., Щур Б. В. Слідчі технології в розслідуванні злочинів. *Правова доктрина України* : у 5 т. Х. : Право, 2013. Т. 5. С. 1052–1064.

9. Щербаковський М. Г. Принципы создания судебно-экспертных технологий. Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Х. : Гриф, 2003 р. С. 276–279.

УДК 343.98: 343.148

*Климчук Д. В., ст. судовий експерт Харківського НДЕКЦ МВС
України,
e-mail: klimchuk_dv@ukr.net*

НАУКА ЛОГІКА У ПРОГРАМІ СТАЖУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ-ЗДОБУВАЧІВ

На сучасному етапі розвитку системи підготовки спеціалістів, особливо технічних спеціальностей (до яких можна віднести і експертів інженерно-технічних напрямків досліджень), філософія сприймається як марна дисципліна, що з досить великим припущенням може бути віднесена до науки. Проте, у гонитві за здобуттям практичних знань втрачено розуміння, що один із розділів філософії, а саме логіка, була фундаментом для побудови багатьох сучасних наук, у тому числі й точних.

Як слідує з визначення логіки як науки, одним з предметів її дослідження є закони вірного мислення.

Закон мислення – необхідний, суттєвий і повторюваний у типових ситуаціях зв'язок між думками. Формально-логічні закони віддзеркалюють найбільш прості і разом з тим необхідні умови правильного мислення. Нехтування цими законами призводить до недисциплінованості, нерациональності, суперечливості мислення і мови.

Базовими законами формальної логіки є закони тотожності, суперечності (несуперечності), виключеного третього і достатньої підстави.

Головною ознакою законів логіки є їх об'єктивність – закони існують незалежно від знання чи незнання їх людьми, а також незалежно від людських думок.

З погляду закону тотожності, в процесі міркувань розрізняють:

- тотожність термінів за смыслом, тобто коли різні терміни виражають одне поняття ;
- тотожність висловлювань за смыслом.

У змістовному аспекті закон тотожності вимагає:

- під час оперування термінами вони повинні мати один смисл у певному контексті.

Наприклад, оперуючи терміном «логіка», яке багатозначне за смыслом, варто чітко визначити лише один його смисл у контексті конкретного міркування;

– у висловлюваннях не повинна бути втрачена однозначність виразу думок при заміні одного терміна іншим.

Таким чином, для дотримання закону тотожності важливо не підміняти зміст поняття, про яке іде мова, а також завчасно домовитися з співбесідниками щодо слів, понять, якими вони будуть оперувати при розмові, дискусії.

Закон суперечності (несуперечності): «Два протилежних судження не можуть бути істинними в один і той же час і в одному і тому ж відношенні».

Для правильного розуміння сутності закону несуперечності потрібно визначити, що таке суперечність і несуперечність.

Розрізняють такі види суперечностей:

I. Об'єктивну та суб'єктивну.

Об'єктивна (реальна) суперечність – виявлене у процесі пізнання об'єктивного світу відношення суперечності між структурними елементами складно організованої системи. Таку суперечність визначають як етап у розвитку певної системи.

Суб'єктивна суперечність – суперечність, що виникає в міркуваннях конкретної особи Х за порушення нею закону несуперечності й визначається як непослідовність у міркуваннях. Суб'єктивна суперечність визначається як формально-логічна суперечність і поділяється на такі види:

1. Явна і неявна суперечність.

Явна суперечність – виражене певною мовою відношення між твердженням і його запереченням у міркуваннях особи Х одне із них є істинним, а інше хибним.

Неявна (прихована) суперечність – висловлювання, в якому містяться несумісні за законом несуперечності поняття.

2. Контактна і дистантна суперечність.